

UDK: 343.943

Pregledni naučni rad

SVEDOK KAO DOKAZNO SREDSTVO U PARNIČNOM POSTUPKU**Doc. dr Milan Tesla*****Apstrakt:**

U ovom naučnom članku analiziran je i razmotren pojam, osobine, karakteristike, prava i obaveze, način izvođenja i ocena dokazne snage svedoka kao dokaznog sredstva u parničnom postupku. Svedok je fizičko lice koje daje iskaz pred sudom o činjenicama koje je opazilo svojim čulima. Svedok samo iznosi svoje subjektivno zapažanje o činjenicama. on ne daje svoje mišljenje o činjenicama po čemu se razlikuje od veštaka. U procesnom smislu, svedok je treće lice, različito od stranaka i suda. Zakon ne propisuje određeni uzrast kao uslov za tu procesnu ulogu. Svedok je najčešće korišćeno, ali i najnepouzdanije dokazno sredstvo. Svedok ima određene dužnosti u postupku. Najvažnije dužnosti svedoka su da se odazove pozivu suda i da svedoči, da pred sudom govori istinu i da kazuje sve što mu je poznato o činjenicama o kojima treba da svedoči. U određenim slučajevima, svedok ima pravo da uskrati svedočenje, a takođe ima pravo da uskrati odgovor na pojedina pitanja. Važno je naglasiti da se svedoci saslušavaju pojedinačno, bez prisustva ostalih svedoka. i to usmeno. Bez obzira na činjenicu što je svedok najnepouzdanije dokazno sredstvo, većina sudskih odluka počiva na iskazima svedoka. Pravilo je da je sud ceni iskaz svedoka po svom slobodnom uverenju. Dokazivanje svedocima u sistemu slobodne ocene dokaza ima veći značaj nego u sistemu zakonske dokazne teorije u kojem je upotreba ovog sredstva ograničena.

Ključne reči: svedok, dokazno sredstvo, fizičko lice, pravo na uskraćivanje svedočenja, saslušanje svedoka, slobodno uverenje, činjenice.

UVOD

Pre svega, potrebno je naglasiti da reč „dokaz” Zakon o parničnom postupku upotrebljava u smislu dokaznog sredstva, naročito kad govori o izvođenju dokaza. Ista reč upotrebljava se i za označenje rezultata izvedenog dokaza, dakle onog što je prilikom upotrebe jednog dokaznog sredstva izneseno pred sud, kao što je iskaz

* Docent na Departmanu za pravne nauke Univerziteta u Novom Pazaru email: mtesla192@gmail.com.

svedoka sadržaj isprave itd. Do saznanja o spornoj činjenici sud dolazi neposrednim čulnim zapažanjem, iz usmenog iskaza fizičkih lica ili iz sadržine misli koje su fizička lica i drugi subjekti pismeno izrazili. Stvari i lica pomoću kojih sud stiče saznanja o dokazivanim činjenicama jesu dokazna sredstva. U Zakonu su kao dokazna sredstva navedeni uviđaj, isprave, *svedoci*, veštaci i stranke. Dokaznom snagom jednog dokaznog sredstva naziva se u nauci njegova podobnost da kod suda stvori uverenje o postojanju sporne činjenice. Dakle, svedok je dokazno sredstvo u parničnom postupku pomoću koga sud stiče saznanje o postojanju sporne činjenice. Uobičajeno je da se s obzirom na objektivna svojstva dokazna sredstva dele na lična i stvarna. Lična su sredstva *svedoci*, veštaci, tumači i stranke. Stvarna dokazna sredstva su isprave i predmeti uviđaja. S obzirom na njihov odnos prema činjenici o kojoj pružaju određenu informaciju, dokazna sredstva mogu biti neposredna i posredna. Dokazno sredstvo je neposredno ako pruža obaveštenje o činjenici koja je neposredno relevantna. Svedok koji o neposredno relevantnoj činjenici iskazuje na osnovu onoga što je sam video (očevidac) ili na osnovu onoga što je čuo od drugih očevidaca (*hearsey* svedok) predstavlja neposredno dokazno sredstvo, jer iskazuje o neposredno važnoj činjenici. Svedok se razlikuje od npr. veštaka, jer on ne daje svoje mišljenje o činjenicama već samo govorom iznosi svoje subjektivno zapažanje o činjenicama. Činjenice o kojima svedok iskazuje obično su one koje su se desile u prošlosti. Pošto svedok iznosi pred sud svoje opažanje o činjenici u prošlosti, *on je nezamenljiv*. Uopšte uzevši, svedok je manje pouzdano sredstvo nego npr. isprava ili veštak.

POJAM SVEDOKA I SPOSOBNOST SVEDOČENJA

Svedok je lice koje sudu daje iskaz o svom opažanju činjenice u prošlosti. Takvo lice se, dakle, ograničava na saopštavanje svog čulnog zapažanja, ne dajući o opaženoj činjenici svoje mišljenje. U tome je osnovna razlika između svedoka i veštaka. Svojstvo svedoka ima i lice koje raspolaže stručnim znanjem potrebnim za razumevanje opažene činjenice (tzv. svedok-stručnjak).¹ Ipak, kao svedok može se pojaviti pred sudom i lice koje je o takvim činjenicama ili događajima čulo od drugog (*testis de auditu*, za razliku od angloameričkog prava u kome je, najkraće, zabranjen tzv. *hearsey*, odnosno posredni dokaz po čuvenju). Svedok samo saopštava šta je saznao svojim čulima, neposredno ili iz tuđih iskaza.² Kao što je već naglašeno svedok se razlikuje od veštaka, jer on ne daje svoje mišljenje o činjenicama, već samo iznosi svoje subjektivno opažanje o činjenicama. Npr., lekar iz hitne pomoći dolazi na mesto udesa i nalazi da oštećeni nema unutrašnje povrede. Premda je za

¹ Borivoje Poznić, *Građansko procesno pravo*, 'Savremena administracija', Beograd, 1993. str. 224.

² Dušica Palačković, *Parnično procesno pravo*, Pravni fakultet u Kragujevcu, Kragujevac, 2004. str. 219.

ovakvu konstataciju potrebno stručno znanje, u ovom slučaju lekar je svedok, a ne veštak, jer iskazuje ono što je opazio.³

Prema jednom shvatanju, označujemo kao svedoka lice koje je lično primetilo neke činjenice, pa kad to ustreba, da o istima može dati sudu potrebno saopštenje. Svedok je prema tome u pogledu činjenica obaveštajna osoba, praktično najobičnije dokazno sredstvo. U procesualnom smislu je svedok treće od stranaka, kao i od sudije, te od sudskog osoblja različito, u parnici nezainteresovano lice, za koje se pretpostavlja, da je lično primetilo neku za proces relevantnu prošlu činjenicu.⁴Zbog nemogućnosti da sam zapazi prošle događaje, sud je upućen na ranija zapažanja svedoka. Dužnost je svedoka da obavesti sud samo o subjektivnoj registraciji događaja, o svome znanju, ne i o svom mišljenju o zbivanju koje je zapazio. Zaključak o značenju okolnosti o kojima svedok iskazuje treba da stvori sam sud; ako za to nema stručnih znanja, onda uz pomoć veštaka. Ipak će ponekad biti nemoguće ograničiti svedoka na reprodukciju čistih zapažanja, uz potpuno eliminiranje sudova o zapaženom; naročito ako je predmet dokazivanja sadržaj ranijeg suda samog svedoka. Značajnija će u pravilu biti obaveštenja onoga koji je svojim osjetilima neposredno zapažao značajna zbivanja od onoga koji je o relevantnoj činjenici i sam posredno, o drugoga čuo (hearsey). Treba naglasiti i to, da interes svedoka da se spor reši na određeni način nije prepreka za njegovo saslušanje.⁵ Nema svaki svedok iste čulne i intelektualne sposobnosti. Takođe, nema svaki svedok isto iskustvo i ne raspolaže istim znanjem kako bi pravilno shvatio događaj koji se odigrao u prošlosti. Najzad, svaki doživljaj realnih događaja je strogo subjektivan.⁶

Sposobnost za svedočenje ima svako fizičko lice koje je u stanju da pruži sudu obaveštenja o činjenicama koje se dokazuju. Na sposobnost za svedočenje ne utiču: uzrast, zdravstveno stanje, zainteresovanost, način saznanja činjenice i druge okolnosti. Sud je dužan da u svakom konkretnom slučaju oceni da li postoji sposobnost za svedočenje. Sposobnost za svedočenje ne postoji ako kod svedoka postoji fizički nedostatak koji ga sprečava u određenom čulnom zapažanju ili mu stanje svesti ne dozvoljava da reprodukuje svoja zapažanja. Sposobnost za svedočenje u konkretnoj parnici nemaju: sudija, zapisničar, stranke, umešač i zakonski zastupnik. Njihove procesne uloge su nespojive sa funkcijom svedoka.⁷ Svako ko ima faktičku sposobnost da opazi, zapamti i reprodukuje određenu činjenicu može biti svedok. Na sposobnost svedočenja ne utiče ni to da li je lice koje treba da bude saslušano steklo saznanje o predmetu dokazivanja slučajno, ili je pozvano da kao svedok prisustvuje zaključenju jednog pravnog posla, npr.

³ Aleksandar Jakšić, *Građansko procesno pravo*, Univerzitet u Beogradu- Pravni fakultet Centar za izdavaštvo i informisanje, Beograd, 2017. str. 498.

⁴ Jakov Hiršl, *O dokazu u građanskim parnicama*, Tiskara M. Zagotta, Zagreb, 1937. str. 260.

⁵ Siniša Triva, Velimir Belajec, Mihajlo Dika, *Građansko parnično procesno pravo*, "Narodne novine", Zagreb, 1986. str. 427.

⁶ A. Jakšić, op.cit.

⁷ Gordana Stanković, *Građansko procesno pravo*, Udruženje za građansko procesno i arbitražno pravo i autor, Niš, 2007. str. 436.

sastavljanju testamenta.⁸ Takođe, i punomoćnik stranke može biti saslušan kao svedok u parnici u kojoj zastupa jednu od stranaka. Sposobnost fizičkog lica da bude svedok zavisi, pre svega, od njegove faktičke mogućnosti da ispuni zadatak u postupku, a to je da sudu iskaže o činjenicama koje su predmet dokazivanja. Dakle, sposobnost biti svedok ne zavisi niti od uzrasta, niti od zdravlja, uključujući i psihičko, od njegovog intelektualnog kvaliteta, socijalnog položaja, odnosa sa strankama, pa čak i od njegove ekonomske zainteresovanosti za ishod parnice u kojoj svedoči. Ovo sve mogu da budu okolnosti koje utiču na verodostojnost iskaza svedoka, ali ne i na samu dopuštenost da fizičko lice svedoči u postupku. Za sposobnost biti svedok bitne su samo dve stvari: **prvo**, lice mora biti sposobno da svojim čulima opazi činjenicu koja se dokazuje. **Drugo**, svedok mora da bude u stanju da opaženu činjenicu reprodukuje pred sudom.⁹

DUŽNOSTI I PRAVA SVEDOKA U PARNIČNOM POSTUPKU

Svedočenje je opšta građanska dužnost i podležu joj svi, pa i strani državljanin, osim lica koja uživaju diplomatski imunitet. Svedok ima nekoliko dužnosti u postupku u kome iskazuje kao svedok: 1) on je dužan da se odazove pozivu suda i da svedoči (član 244. st. 1. Zakona o parničnom postupku; u daljem tekstu: ZPP), 2) dužan je da kazuje istinu, 3) dužan je da kazuje sve ono što mu je poznato o činjenicama o kojima treba da svedoči, 4) dužan je da odgovara na pitanja suda i stranaka. Dakle, svedok je dužan da se odazove pozivu suda i da svedoči. Ako se svedok ne odazove pozivu suda, sud može da naredi njegovo prinudno dovođenje, te da izrekne novčanu kaznu. (čl. 257. ZPP).

U pozivu moraju biti navedeni, pored imena pozvanog, još i vreme i mesto saslušanja, pravna stvar u kojoj će biti saslušan i naznačenje da ga sud poziva kao svedoka. Poziv mora da sadrži upozorenje na posledice neopravdanog izostanka i na pravo na naknadu troškova. Pozvani je dužan da pristupi sudu i kad mu ništa nije poznato o okolnosti o kojoj treba da svedoči.¹⁰ Svedok je dužan da kazuje istinu, te da iskaže sve o činjenicama koje je čulno opazilo. Za lažno svedočenje propisana je krivična odgovornost. Naime, članom 335. Krivičnog zakonika Republike Srbije propisano je krivično delo - Davanje lažnog iskaza. U stavu 1. istog člana navodi se sledeće: "Svedok, veštak, prevodilac ili tumač koji da lažan iskaz pred sudom, u disciplinskom, prekršajnom ili upravnom postupku ili drugom zakonom propisanim postupku, kazniće se zatvorom do tri godine." U stavu 5 propisano je da: "Učinilac koji dobrovoljno opozove lažan iskaz pre nego što se donese konačna odluka, može se osloboditi od kazne." Osim toga, lažno svedočenje povlači za sobom opštu građanskopravnu obavezu da svedok naknadi onoj stranci štetu koja je nastala lažnim svedočenjem

⁸ Borivoje Poznić, Vesna Rakić-Vodinić, *Građansko procesno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta Union, Javno preduzeće Službeni glasnik, Beograd, 2015. str. 406.

⁹ A. Jakšić, op. cit. str. 499.

¹⁰ B. Poznić, V. Rakić-Vodinić, op. cit. str. 407.

U pogledu dužnosti svedočenja postoje i izvesna ograničenja. Naime, dužnost svedočenja je ustanovljena u cilju neometanog funkcionisanja pravosudnog sistema. Prema članu 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima, pravo na pravično suđenje obuhvata i tzv. pravo na dokaz. Ovo pravo, međutim, nije povređeno kada je dužnost svedočenja ograničena ili isključena u nacionalnom pravu. Za izvesna lica postoji zabrana da se saslušaju kao svedoci u opštem interesu, dok druga lica mogu da odbiju da svedoče, ili pak, da uskrate odgovor na pojedina pitanja, ako su izuzetno bliska sa strankama ili pak, sa predmetom spora.¹¹ Zabranjeno je kao svedoke saslušati lica koja bi svojim iskazom povredila dužnost čuvanja tajne.(čl. 247. ZPP). Ovde se radi o obavezi čuvanja vojne, profesionalne ili druge službene tajne. Zabrana saslušanja prestaje kada i ako nadležni organ oslobodi svedoka dužnosti čuvanja tajne.

Pravo da uskrate svedočenje imaju:(čl.248. ZPP)

1) *punomoćnici stranaka*, o onim činjenicama koje je stranka poverila svom punomoćniku.

2) *verski ispovednici*, o činjenicama koje su mu stranka ili neko drugo lice poverilo.

3) *advokati, lekari, notari* ili druga lica o činjenicama koje su saznali u vršenju svoje delatnosti.

Advokat ima pravo da uskrati svedočenje bez obzira na to da li mu je činjenica poverena povodom parnice u kojoj je pozvan da svedoči ili druge parnice, i bez obzira na to da li je zastupao lice od kojeg je tu činjenicu saznao. Poverljivost u odnosu stranka-advokat zaštićena je više nego dužnost advokata da uskrati iskaz o onome što je saznao u vršenju svoje prakse. Korespondencija između parnične stranke i advokata ne sme biti predmet uvida državne vlasti, čak ni kada ona po spoljnim obeležjima koverta nije mogla pretpostaviti da se radi o korespondenciji između ovih lica. Svako otvaranje koverta, bez obzira da li je treće lice stvarno imalo uvid u njen sadržaj, predstavlja povredu prava na privatnost.¹² S obzirom da je država poverila javnom beležniku vršenje delatnosti koje su od javnog poverenja, obim obaveze javnog beležnika da čuva javnobeležničku tajnu je daleko uži nego što je to slučaj sa advokatima. Jer, javni beležnik nije zastupnik stranke, kao što je to advokat. Takođe, ako u notarijalnom postupku učestvuje više učesnika, on je dužan da sve jednako podučava. Otuda, javnog beležnika može da oslobodi obaveze dužnosti da čuva javnobeležničku tajnu bilo učesnik ili svi učesnici u notarijalnom postupku (čl. 57 st. 4 Zakona o javnom beležništvu) ili sud (čl. 57. st. 5 ZJB). Sud oslobađa javnog beležnika obaveze čuvanje tajne na njegov zahtev samo ako je stranka u notarijalnom postupku umrla ili bi njena izjava mogla da se dobije uz velike teškoće (npr. kad se ne zna prebivalište ili boravište učesnika, kada je on duševno oboleo i slično).¹³

¹¹ A. Jakšić, op. cit. str. 500.

¹² B, Poznić, V. Rakić-Vodinelić, op. cit. str. 407.

¹³ A. Jakšić. op. cit. str 501.

Zakon razlikuje pravo na uskraćivanje svedočenja od prava na uskraćivanje na pojedina pitanja. Ovo drugo pravo pripada svedoku bez obzira na njegov životni poziv ili ulogu punomoćnika, i to samo ako ima važan razlog da uskrati odgovor. Kao primer za takav razlog naveden je u Zakonu slučaj u kome bi svedok svojim odgovorom izložio (1)teškoj sramoti, (2)znatnoj imovinskoj šteti, ili (3)krivičnom gonjenju sebe, svog bračnog druga, odnosno vanbračnog partnera, ili svoje bliske srodnike po krvi ili po tazbini. Od krvnih srodnika, Zakon obuhvata one u pravoj liniji bez obzira na stepen i one u pobočnoj liniji najdalje do trećeg stepena. Kao bliski srodnici po tazbini predviđeni su Zakonom oni koji su sa svedokom u drugom stepenu srodstva. Kad se radi o bračnom drugu i srođnicima po tazbini, navedeno pravilo se primenjuje i ako je brak prestao. S pomenutim srođnicima izjednačeni su staralac i šticećenik, usvojilac i usvojenik. Svedok, međutim, nema pravo da zbog opasnosti od kakve imovinske štete uskrati odgovor na pitanje: (a) o pravnim poslovima pri kojima je bio prisutan kao svedok ;(b) o radnjama koje je u pogledu spornog odnosa preduzeo kao pravni prethodnik ili zastupnik jedne od stranaka;(c) o činjenicama koje se tiču imovinskih odnosa uslovljenih porodičnom ili bračnom vezom;(d) o činjenicama koje se odnose na rođenje ili sklapanje braka, kao i (e) kad je na osnovu posebnih propisa dužan podneti prijavu ili dati izjavu o činjenici o kojoj treba da svedoči(videti čl. 249. i 250 ZPP)Sud je dužan da svedoka upozori na njegovo pravo da uskrati odgovor na pojedina pitanja, te da o razlozima sasluša stranke, te o tome da donese rešenje(čl. 251. st.1 ZPP). Na ovo rešenje,, stranke nemaju pravo žalbe, dok svedok može da ga pobija posebnom žalbom kojom mu se izriče kazna(čl. 251. st. 1. u vezi sa članom 257, st. 2 ZPP).

POSTUPAK IZVOĐENJA DOKAZA SVEDOČENJEM

Postupak za izvođenje ovog dokaza pokreće stranka Ona je dužna da **predloži** da se određeno lice sasluša kao svedok, te da navede njegovo ime, prezime, zanimanje i boravište. U predlogu za izvođenje dokaza saslušanjem svedoka, stranka je dužna da naznači o čemu taj svedok treba da svedoči(thema probandi) (čl. 252 ZPP). Svedoka poziva sud tako što mu dostavlja pismeni poziv koji sadrži:(1) ime i prezime pozvanog svedoka,(2)vreme i mesto dolaska,(3)predmet po kome se poziva, (4)naznačenje da se poziva u svojstvu svedoka,(5)upozorenje o posledicama neopravdanog izostanka i (6)pouku o pravu na naknadu troškova(čl. 253 . st. 1 ZPP).Sud može da naloži stranci da lično pozove svedoka čije je saslušanje određeno, te da ga obavesti o mestu, danu i času održavanja ročišta(čl. 253. st. 3 ZPP).

Redakcija ove odredbe je neozbiljna, a njen domašaj potpuno nejasan. Jer Zakon ne reguliše način pozivanja svedoka, niti pak, obavezu stranke da dokaže da je postupila po nalogu suda, a ponajmanje pitanje da li se i na ovako neobavezno pozvanog svedoka primenjuju odredbe o njegovom kažnjavanju za slučaj da neopravdano izostane sa ročišta. Izostanak svedoka sa ročišta za izvođenje dokaza povlači sa sobom obavezno odlaganje ročišta za glavnu raspravu, obavezu suda da

odredi novi vremenski okvir parnice. Tako , pokušaj da se ubrza parnica pretvara se u svoju suprotnost.¹⁴

Svedok iskazuje pred sudom, u sudskoj zgradi, na ročištu za glavnu raspravu. Moguće je da se svedok sasluša i u svom stanu, ako to nalažu okolnosti slučaja npr. zbog starosti, bolesti itd. (čl.253 st. 2.ZPP). Svedoci se saslušavaju pojedinačno. Svaki od njih daje iskaz bez prisustva ostalih svedoka (čl. 254. st.1 ZPP) Svedoči se isključivo usmeno. Za gluva lica i lica koja ne znaju jezik na kome se vodi postupak svedočenje se vrši preko tumača ili prevodioca (čl. 256 ZPP). Svedok svedoči tako što slobodno izlaže o činjenicama o kojima je pozvan da svedoči. Nakon tog izlaganja, predsednik veća prvi ispituje svedoka (čl. 317 st.1 ZPP). Zatim i stranke mogu svedoku direktno da postavljaju pitanja kako bi se iskaz svedoka proverio,dopunio, razjasnio i sl.Predsednik veća ne treba da dopusti da se svedoku postavljaju sugestivna pitanja tj. pitanja u kojima je odgovor unapred sadržan kao i pitanja koja se ne tiču teme dokazivanja. U parnici se često dešava da se iskazi svedoka ne podudaraju. U takvom slučaju, sud suočava svedoke. Suočeni svedoci se saslušavaju zatim ponaosob o svakoj okolnosti o kojoj se ne slažu i njihov odgovor se unosi u zapisnik (čl. 255 st. 3 ZPP).

U pogledu načina izvođenja dokaza saslušanjem svedoka, važeći ZPP je uveo novine koje se sastoje u odstupanjima od pravila da se iskaz svedoka može punovažno dati samo pred sudom na ročištu. Izuzetno, izvođenje dokaza saslušanjem svedoka može se izvršiti čitanjem njegovog overenog iskaza pred sudom kao i posredstvom konferencijske veze – audio ili video snimanjem. Sud može rešenjem odlučiti da se izvede dokaz čitanjem pisane izjave svedoka u kojoj se navode saznanja o bitnim spornim činjenicama, odakle su svedoku one poznate i u kakvom je odnosu sa strankama u postupku. Pisana izjava svedoka mora da bude overena u sudu ili od strane lica koje vrši javna ovlašćenja(javni beležnik). Pre davanja izjave, lice koje uzima izjavu mora da upozori svedoka o pravima i dužnostima svedoka propisanim ovim zakonom. Ovo zakonsko rešenje je problematično iz više razloga. Prvo, iskaz svedoka se čita pred sudom, a svedok nije prisutan, što dovodi u pitanje pravo stranke iz člana 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima na usmeno raspravljanje pred sudom. Drugo, ovim rešenjem se odstupa od načela neposrednosti, bez dovoljno opravdanih razloga. Treće, upozorenje da svedok u svom pismenom iskazu mora da govori istinu i da iskaže sve što mu je poznato, ne potiče od suda, već ili od sudskog službenika nadležnog za overavanje isprava, ili od lica s javnim ovlašćenjima(javnog beležnika), što umanjuje ozbiljnost jedne takve opomene.Takođe, sud može odlučiti da se svedok sasluša posredstvom konferencijske veze, korišćenjem uređaja za tonsko ili video snimanje. Identitet svedoka u ovom slučaju ne sme biti prikriven, jer je sud dužan da se uveri u odnos svedoka i stranaka. U ovom slučaju, očuvani su načelo usmenosti i neposrednosti i ozbiljnosti opomene da se govori istina, te rešenje nije sporno, a može biti prilično ekonomično.¹⁵ Ovo dokazno sredstvo je imanentno

¹⁴ Ibid, str. 502.

¹⁵ B. Poznić, V. Rakić Vodinelić, op. cit. str. 409.

anglosaskonskim pravnim sistemima gde se koristi u fazi pripremanja ročišta za glavnu raspravu. Stranke su čak, u ovoj fazi dužne da razmene pisane izjave svedoka koje su, uz sadržinu iskaza, snadbevene i izjavom svedoka o istinosti iskaza (statement of truth). Na ročištu za glavnu raspravu ovakvog svedoka ispituje samo suparnička strana (cross examination). ZPP nije jasno i precizno odredio cilj, značaj i domašaj izvođenja ovog dokaznog sredstva koje inače, nije poznato evrokontinentalnim pravnim sistemima. Sud može da pozove svedoka koji je dao pisanu izjavu da svedoči pred sudom u pravom smislu reči, što indukuje zaključak da je zakonodavac imao u vidu iskaze fizičkih lica koji su državljani Republike Srbije, ali imaju prebivalište ili boravište u inostranstvu.¹⁶

OCENA ISKAZA SVEDOKA

Za ocenu iskaza svedoka od značaja je, prvo njegova sposobnost da činjenice opazi i da ih zadrži u sećanju. Ta sposobnost nije samo stvar funkcionisanja njegovih čula i pamćenja, nego zavisi i od njegove opšte kulture. Jedan viši stepen te sposobnosti može se sastojati u iskustvu koje je svedok stekao čestim zapažanjem činjenica sličnih onoj o kojoj ga sud saslušava.¹⁷ Što se tiče pamćenja i sećanja, svedoci često mogu biti nepouzdati. Svedoci su, posle zaključenja pravnog posla kome su prisustvovali, doživljavali druge i nove događaje i bili pod drugim i novim utiscima koji potiskuju u njihovom pamćenju, ranije momente i impresije tako da se u vremenu svedočenja, oni mogu ne sećati dobro i precizno svih detalja zaključenja pravnoga posla.¹⁸

Ocena iskaza svedoka je upravo tipičan primer slobodne ocene koju vrši sud vodeći računa o pouzdanosti svedoka, načinu, odnosno okolnostima pod kojima je činjenice o kojima daje iskaz saznao. Sudija upravo u oceni iskaza svedoka nastupa i kao psiholog i kao pravnik-praktičar koji ima izvesnu rutinu u prepoznavanju osobina svedoka, kako bi stvorio ispravan zaključak u kojoj meri je iskaz istinit. Naime, i pored obaveznog upozorenja na posledice davanja lažnog iskaza, odnosno moguću krivičnu odgovornost, svedoci često izbegavaju da govore istinu ili još češće, izbegavaju da iznesu sve okolnosti koje su im poznate. Sami vrše procenu i selekciju bitno od nebitnog, najčešće u cilju pomoći stranci koja ih je predložila kao svedoka, odnosno u cilju da otežaju položaj protivnika.¹⁹ Prema načelu slobodne ocene dokaza, sudija je ograničen jedino time što on ne sme primeniti kao dokazno sredstvo nešto što zakon kao takvo ne predviđa. Međutim, ako su stranke svoje navode potkrepile dopuštenim dokaznim sredstvima, onda sudija ima potpuno odrešene ruke i neograničenu slobodu u pogledu ocene tih dokaza i svoga ubeđenja na osnovu njih. Sudiji je ostavljeno da nađe, samo i jedino

¹⁶ A. Jakšić, op. cit. str. 506.

¹⁷ B. Poznić, op. cit. str. 227.

¹⁸ Živojin Perić, *Svedoci kao dokazno sredstvo*, Izdavačka knjižarnica Gece Kona, Beograd, 1934. str. 29.

¹⁹ D. Palačković, op. cit. str. 222.

po iskazu *dva svedoka*, koja su za njega sudiju nesumnjiva, da su zaključeni i završeni najvažniji pravni poslovi i da tako, tuženoga, jedino na osnovu iskaza svedoka, osudi na plaćanje stotine hiljada ili na plaćanje miliona dinara; da svedocima obori najispravniju ispravu; da vas npr. liši vašeg nepokretnog imanja pri sve tom što imate o njemu urednu tapiju odn. uvod u zemljišne knjige; sudija je stekao uverenje da je tužilac kupio i platio to vaše imanje, jer su to potvrdila dva svedoka; sve će tako biti, jer tako je sudija ubeđen.²⁰ Normalno je uzeti da iskaz pozvanog svedoka ima veću vrednost od iskaza svedoka koji je događaju slučajno prisustvovao. Po jednom mišljenju, sud ne sme prilikom ocene dokaza uzeti u obzir da je svedok uskratio iskaz. Po drugom gledištu, sud takvo njegovo ponašanje sud može, sa svom obazrivošću, da ceni slobodno kao indiciju. Za drugo gledište govori načelo našeg zakona, po kome sud ceni dokaze uzimajući u obzir rezultat celokupne rasprave.²¹

U pogledu ocene svedoka kao dokaznog sredstva postoje neka pravila koja mogu da se primene u praksi. Objektivni kriterijum za ocenu verodostojnosti iskaza bili bi: sklad, odnosno nesklad iskaza svedoka sa ispravama; struktura iskaza svedoka, naročito da li svedok menja način i redosled kazivanja; da li čuti na iznenada postavljeno pitanje; da li prilikom ponovnog saslušanja, menja verziju događaja o kome svedoči; da li je svedok direktan, da li je namerno ili slučajno prisustvovao događaju o kome kazuje; da li se radi o hearsay iskazu. Subjektivni kriterijumi: ovde se radi o oceni ličnih svojstava svedoka. Pita se da li stranka ili neko treće lice može da ima uticaj na sadržinu iskaza; kakav je interes svedoka za ishod spora, njegov odnos prema strankama; da li je svedok zaposlen kod stranke, da li je njegov bračni drug; dalje, ceni se starosna dob svedoka, njegova moć izražavanja, inteligencija i moć zapažanja i sećanja i slično. Najzad, bitni su i opšti moralni kvaliteti svedoka.²²

ZAKLETVA SVEDOKA

U procesnom sistemu, zakletva predstavlja sredstvo usmereno na sprečavanje lažnih iskaza. Institucija zakletve računa na objektivne i subjektivne razoge koji mogu navesti svedoka da ne govori istinu, te na njegov strah i respekt pred moralnim, pa i religioznim sankcijama za slučaj da dade lažan iskaz.²³ Zakletva je bila predviđena npr. u procesnom pravu Kraljevine Jugoslavije. Naime, Uredbom br.9930. od 1933. godine propisano je polaganje zakletve po propisima građanskog parničnog postupka, bez obzira na veroispovest lica koje se mora zakleti, i to za svedoke sledeća formula; "Zaklinjem se Bogom svemogućim i sveznajućim, da sam o svemu što me je sud pitao čistu i potpunu istinu, a ništa drugo nego istinu iskazao. Tako mi Bog pomogao!" Po članu 5 citirane Uredbe će lica, koja ne pripadaju ni jednoj od priznatih vera, ili pripadaju priznatoj veri, čija pravila zabranjuju polaganje

²⁰ Ž. Perić. op. cit. str.24.

²¹ B, Poznić. op. cit. str.226.

²² A. Jakšić. op. cit. str. 504.

²³ S, Triva, V. Belajec, M. Dika, op. cit. str 431.

zakletve, nakon što ih je sudija shodno propisima opomenuo, dati umesto zakletve svečano obećanje shodno tekstu propisane zakletve.²⁴

U ranijim tekstovima ZPP bila je propisana mogućnost polaganja zakletve svedoka. Počev od ZPP iz 2004. godine, danas više nema pravila o polaganju zakletve. Da li će svedok biti pozvan da položi zakletvu na svoj iskaz, bila je ranije stvar sudske ocene. Sud je tu meru upotrebljavao ako je imao razloga da veruje da će to na svedoka uticati da govori istinu. Svedok je zakletvu obično polagao *posle datog iskaza* (asertorna zakletva), ali je sud mogao odlučiti da on istinitost svojih izjava potvrdi zakletvom *pre nego što bude saslušan* (promisorna zakletva). Nisu se mogli zaklinjati svedoci koji u času zakletve nisu bili punoletni ili nisu mogli shvatiti njen značaj. Svedok se zaklinjao usmeno, ponavljanjem reči koje su činile zakonom propisani tekst zakletve i koje prvo izgovori predsednik veća. Zakletva nije bila religiozna, i po svojoj suštini svodila se na svečanu potvrdu istinitosti i potpunosti datog iskaza, odnosno na svečano obećanje da će iskaz biti takav. Nemi svedoci koji znaju da čitaju i pišu zaklinjali su se na taj način što su potpisivali tekst zakletve, a gluvi svedoci tako što su taj tekst čitali. Preko tumača zaklinjali su se gluvi i nemi svedoci koji ne znaju da čitaju i pišu. Svedok koji se ponovo saslušava nije polagao zakletvu drugi put, nego je opominjan na onu koju je već položio. Zakletva je imala smisla, a i danas bi ga imala – ne samo zato što se smatra da pojačava izgleda na istinito svedočenje, već i zato što KZ pravi razliku između lažnog iskaza svedoka datog bez zakletve i onog pod zakletvom. U članu 335, stav 3 KZ, kao teži oblik ovog dela predviđeno je davanje lažnog iskaza pod zakletvom i zaprećena je teža kazna.²⁵ Dakle, zakletva u našem procesnom pravu je fakultativna, odnosno odluku o tome da li će svedok položiti zakletvu donosi sud. Tekst zakletve, koja je uvek usmena glasila je: "Zaklinjem se čašću da sam o svemu što me je sud pitao istinu govorio i da ništa što o ovoj stvari znam nisam prećutao." što bi upućivalo na zaključak o nereligioznoj formi zakletve. Protiv rešenja kojim se svedoku nalaže polaganje zakletve ili se odbija predlog o polaganju zakletve, stranke i svedok nemaju pravo žalbe.²⁶

ZAKLJUČAK

Iz celokupnog dosadašnjeg izlaganja, možemo zaključiti da su svedoci veoma često korišćeno dokazno sredstvo u parničnom postupku. Bez obzira njihovu nepouzdanost, znatan broj sudskih presuda se upravo zasniva na iskazima svedoka. Kao što je već naglašeno, verodostojnost iskaza svedoka zavisi od sposobnosti zapažanja i reprodukovanja zapamćenog. Mnogostrana uslovljenost vrednosti ovog izvora informacija oduvek je davala povoda raspravama o umesnosti njegove primene. U pokušaju da se spreči mogućnost oslanjanja na toliko neizvesne informacije neki teoretičari i pravni sistemi stali su na stanovište da treba ograničiti upotrebu svedoka kao dokaznog sredstva. Međutim, naš procesni sistem ostao je

²⁴ J. Hiršl. op. cit.. str. 269.

²⁵ B, Poznić. V. Rakić-Vodinelić, op. cit. str. 410.

²⁶ D. Palačković, op. cit. str. 221.

dosledan principu slobodne ocene dokaza. Po pravilu, ne određuje se ograničenje primene ovog dokaznog sredstva. Čak ako svedok ima interes da se spor reši na određeni način, to nije prepreka za njegovo saslušanje. S obzirom na to da svedoci obaveštavaju sud o zapažanjima događaja koji su se desili pre svedočenja, oni su po pravilu nezamenljivi. Dužnost svedoka je da obavesti sud samo o subjektivnom zapažanju događaja, o svom *znanju*, ne i o svom *mišljenju* o događaju koji je zapazio. Zaključak o značenju okolnosti o kojima svedok iskazuje, treba da stvori sud. Međutim, ponekad će biti nemoguće ograničiti svedoka na reprodukciju čistih zapažanja, uz potpuno eliminisanje sudova o zapaženom. Kao ljudske jedinice, svedoci su podložni raznovrsnim spoljnim uticajima, a njihova sposobnost memorisanja, shvatanja i povezivanja činjenica je determinisana nivoom svesti i savesti, obrazovanjem i inteligencijom. Opšta kultura i obrazovni nivo svakog čoveka čini značajan element u pravilnom shvatanju onoga što lice vidi, čuje, dodirne, odnosno čulima konstatuje. Značajan element čini i iskustvo koje je stečeno ponovljenim opažanjima identičnih ili činjenica sličnih onoj u odnosu na koju daje iskaz. U našem pravu sud nije vezan zakonskim pravilima po kojima bi on, jednu činjenicu morao uzeti kao dokazanu ili kao nedokazanu s obzirom na broj i vrstu dokaznih sredstava, kojima se ona dokazuje. Zakon ostavlja sudu da rezultat izvedenih dokaza, na primer iskaz svedoka, oceni prema svom opštem životnom iskustvu i znanju, primenjujući stavove psihologije i logike. Zakon ne određuje rang po kome bi dokazno sredstvo jedne vrste imalo uvek veću snagu nego sredstvo druge vrste, na primer, da nejavna isprava ima veću verodostojnost nego svedok. Sud dakle, može, ako ga okolnosti na to upućuju, pokloniti veru svedoku ili stranci, nasuprot nejavnoj ispravi. Uverenje da je sporna činjenica istinita, može biti zasnovano na iskazu jednog svedoka, iako su dvojica ili više njih svedočili suprotno. Sud može uzeti u obzir na primer, da je svedok u toku saslušanja menjao iskaz; da se njegov iskaz slaže ili razlikuje od iskaza drugog svedoka o istoj ili o drugoj činjenici, da je svedok izjavio da se ne seća događaja kome je prisustvovao itd. Svoj zaključak o istinosti sporne činjenice sud izvodi ne samo iz rezultata onih dokaza koji su za njeno dokazivanje upotrebljeni, nego i iz rezultata drugih dokaza i celokupne rasprave. Do zaključka o postojanju dokazivane činjenice, sud dolazi po svom uverenju, na osnovu savesne i brižljive ocene svakog dokaza posebno i svih dokaza zajedno, kao i na osnovu rezultata celog postupka. U tome je suština načela slobodne ocene dokaza, odnosno načela slobodnog sudijskog uverenja koje je naš zakon usvojio nasuprot zakonskoj dokaznoj teoriji. U našem pravu dakle, važi princip slobodne ocene dokaza uz neznatno korišćenje zakonske ocene dokaza..

LITERATURA

1. HIRŠL Jakov, *O dokazu u građanskim parnicama*, Tiskara M. Zagotta, Zagreb, 1937.
2. JAKŠIĆ Aleksandar, *Građansko procesno pravo*, Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet, Centar za izdavaštvo i informisanje, Beograd, 2017.

3. *KRIVIČNI ZAKONIK SRBIJE* ("Sl. Glasnik RS" br. 85/2005, 88/2005 – ispr. 107/2005 – ispr. i 72(2009).
4. PALAČKOVIĆ Dušica, *Parnično procesno pravo*, Pravni fakultet u Kragujevcu, Kragujevac, 2004.
5. PERIĆ Živojin, *Svedoci kao dokazno sredstvo*, Izdavačka knjižarnica Gece Kona, Beograd, 1934.
6. POZNIĆ Borivoje, *Građansko procesno pravo*, "Savremena administracija" D.D. Beograd, 1993.
7. POZNIĆ Borivoje, RAKIĆ-VODINELIĆ Vesna, *Građansko procesno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, Javno preduzeće Službeni glasnik, Beograd, 2015.
8. STANKOVIĆ Gordana, *Građansko procesno pravo*, Udruženje za građansko procesno i arbitražno pravo i autor, Niš, 2007.
9. TRIVA Siniša, BELAJEC Velimir, DIKA Mihailo, *Građansko parnično procesno pravo*, "Narodne novine", Zagreb, 1986.
10. *ZAKON O JAVNOM BELEŽNIŠTVU*, ("Sl. glasnik RS" br. 31/2011, 85/2012, 19/2013, 53/2014.)
11. *ZAKON O PARNIČNOM POSTUPKU*, ("Sl. glasnik RS" br. 72/2011, 49/2013, odluka US, 74/2013, odluka US).

WITNESS AS EVIDENCE IN CIVIL PROCEDURE

Phd Milan Tesla

Abstract:

In this scientific article analyzed its concept, traits, characteristic, rights and obligations, the manner of performance and assessment of the probative force of witnesses as evidence in civil procedure. The witness is a natural person who gives evidence before the court of the facts which noted their senses. The witness only is their subjective observation of fact, he does not give his opinion on the facts, which distinguish it from expert. In procedural terms, witness is a third person, different from the parties and the court. The law does not prescribe a certain age as a condition for the process role. The witness is most used, but also the least reliable evidence. The witness has particular positions in the process. The most important duties of witnesses are to respond to the court summons and to testify to the court is telling the truth, and that tells everything he knows about the facts which should testify. In certain cases, a witness has the right to refuse testimony. Also witness has the right to refuse to answer certain questions. It is important to emphasize that the witnesses examined individually, without the presence of other witnesses and orally. Regardless of the fact that the witness is the least reliable evidence, most court decisions rest on the testimony of witnesses. The rule is that court costs testimony of witnesses at its own discretion. Witnesses the detection system estimates available evidence is more important than in the system of legal evidence theory in which the use of the compositions is limited.

Key words: witness, evidence, physical face, right to withholding testimony, free certificate, facts.

Article history:

Received: 24. 8. 2017.

Accepted: 18. 9. 2017.